

Unha Medalla de Ouro de Baiona para o IEM

Nos primeiros días de outubro o IEM recibiu notificación do Excmo. Concello de Baiona no que nos comunicaba a concesión da Medalla de Ouro. O acto público da entrega tivo lugar o venres 9 de outubro de 2020 na Praza do Concello. Fixo a presentación a Técnica de Cultura Raquel García:

Bos días a todos e todas, e benvidos ao acto de entrega da distinción honorífica da Medalla de Ouro do Excmo. Concello de Baiona ao Instituto de Estudos Miñoráns (IEM).

Como todos vostedes saben, a Corporación Municipal de Baiona, desde hai uns anos, vén distinguindo publicamente e recoñecendo aquelas persoas ou institucións que destaquen pola súa achega e polos servizos relevantes á sociedade baionesa.

É por este motivo que esta Corporación Municipal cre necesario recoñecer e distinguir publicamente ao Instituto de Estudos Miñoráns (IEM) coa concesión da súa máis alta condecoración honorífica, a Medalla de Ouro; tal e como aparece recollido no art. 20.1 do Regulamento Especial de Protocolo e Cerimonial do Excmo. Concello de Baiona, que di o seguinte:

Esta distinción outórgaselle a aquelas persoas, entidades ou institucións que presen-
tasen relevantes servizos e merecementos extraordinarios a favor do Excmo. Concello de Baiona.

Dito merecemento constitúe o grao máximo de condecoracións que pode outorgar a Corporación Municipal, e, respondendo a esta singularidade, reservárase a súa concesión, nos casos excepcionais nos que a Corporación Municipal, previo ditame da Comisión de Honras e Distincións, considere digno ou digna, ás persoas ou entidades propostas por todos os conceptos para o seu outorgamento.

O IEM é unha desas institucións que, coas súas accións exemplarizantes e os seus méritos máis que sobresaíntes a favor do Municipio de Baiona, é merecedora de tal recoñecemento, polo que procedemos a ler a glosa meritória que serviu de xustificación para a súa concesión:

O Instituto de Estudos Miñoráns constitúese en asociación en Nigrán, o 27 de outubro de 1999, co obxectivo de promover, fomentar e realizar aquelas accións voluntarias orientadas ao estudo, investigación, conservación, mantemento, divulgación e defensa de todos aqueles valores históricos, artísticos, antropolóxicos, etnográficos e naturais que dan contido de seu e singularidade á comarca do Val de Miñor, a Galicia, e concretamente á Real Vila de Baiona, cunha atención especial á defensa e a promoción da lingua galega.

Estrutúrase nas seguintes seccións de traballo:

Xeografía e Historia; Arqueoloxía e Etnografía; Filoloxía e Literatura; Arte, Arquitectura e Urbanismo; Ciencias físico-naturais e Estudo do medio; Arquivo fotográfico e fonográfico; Arquivo de documentación; Toponimia; Biblioteca e Teatro.

Leva a cabo un sen fin de actividades entre as que destacamos actos, xornadas, seminarios, cursos, encontros, exposicións, mesas redondas, estudos, publicacións, noticias, traballos de investigacións, etc, etc.

Dispón dunha biblioteca propia que co tempo estase a converter nun referente bibliográfico no Val de Miñor.

Publica unha revista anual (REM) sobre o Val de Miñor recollendo as actividades desenvolvidas anualmente.

Publica obras que estudan os diversos aspectos do Val de Miñor e aquelas de creación literaria de autores nados ou afincados na nosa contorna.

Organiza viaxes, xeirras, visitas, andainas, actividades educativas para dar a coñecer á cidadanía os valores do val de Miñor e outros lugares de interese vinculados con este.

Promociona de forma periódica premios que estimulan a creatividade.

Vela pola defensa do patrimonio material e inmaterial do Val de Miñor e da súa área de influencia, prestándolles asesoramento aos Concellos que o precisen.

Polo ámbito comarcal do IEM cabe salientar ademais a colaboración estreita que mantivo desde os seus inicios co Excmo. Concello de Baiona.

O IEM ten aportado á Vila de Baiona un valor cultural máis aló da investigación histórica, canalizado a través da súa multidisciplinarietàade, da cultura e do patrimonio baionés.

Sinalar que se trata dunha institución que se envorca, abríndose á sociedade baionesa, polo que é digna de eloxio e de recoñecemento por parte do Concello, polos méritos culturais en beneficio dos cidadáns, salientando os fins, entre os que destacan a promoción e o fomento dos nosos costumes e tradicións.

Pois ata aquí a xustificación, méritos máis que sobresaíntes que nos dan unha idea da traxectoria e das valías máis destacadas que fan ao IEM merecedor de tal recoñecemento.

A continuación cedo palabra ao Secretario Xeral do Excmo. Concello de Baiona, D. Nedal Plablo Shehadeh Rey, que dará lectura á certificación plenaria da concesión da distinción.

Tras a lectura da certificación, o alcalde de Baiona, D. Carlos Gómez Prado, fixo entrega da distinción, que foi recollida en nome do IEM polos tres vicedirectores da nosa entidade, Xosé Lois Vilar Pedreira (por Baiona), Antonio Soliño Troncoso (por Gondomar) e Xilberte Manso de la Torre (por Nigrán), así como os que foron anteriores directores, Carlos Méixome Quinteiro e Xulián Maure Rivas. O vicedirector por Baiona tomou a palabra en nome do Instituto:

Non rompera o día e a restinga de carros parou na altura da Palma para ensebar o eixo e pasar a vila sen cantar para non espertaren os señoritos. Amando das Xestas, mozo de 16 anos, capitanea a marcha do toxo arnal, combustible do seu forno, camiño da telleira de Nigrán.

Raquel, técnica de cultura e socia do IEM, graziñas polas túas palabras. Nedal Pablo, secretario xeral do concello, tamen agradecerche a lectura da acta. Graziñas aos membros da corporación que tiveron a idea e os que aceptaron concederlle,

concedernos, ao IEM este nomeamento, esta medalla de ouro da vila de Baiona. Sr. alcalde, Carlos Gómez Prado, membros da corporación, autoridades,... bo día a todos os presentes.

O IEM, que é máis amigo da praxe ca do protocolo, séntese fondamente honrado de que o concello de Baiona se lembrase del, e recibimos este galardón á idade de 21 anos logo de que naquel 1999 a idea do seu primeiro director, Carlos Méixome Quinteiro, que dirixiu a entidade durante máis de 16 anos, e a implicación de persoas que xa nos deixaron prematuramente, como Nano Cambeiro, que dirixía aquel periódico O Miñor. Cedo nos deixou a panxoneira María Xosé González Chamorro e tamén Alfonso Soliño Troncoso, membro da xunta directiva até o último momento. Cun ou outro vínculo con nós, xa non están Armando Guerra nin Antonio Valverde, e cedísimo marchou Uxío Méixome Xuíz que, coma milleiros de mozos galegos, procuraba sustento moi lonxe da terra.

Era preciso lembrarnos persoas que nunha ou noutra medida estiveron na xénese e evolución do Instituto de Estudos Miñoráns.

Hai néboa na Groba, a serra dos homes das burras do monte. Choveu arreo e baixan cheas as regueiras que furan o embigo do Foral na Cara Batallada. Hai néboa e choveu pero non hai vento suficiente para monstros aspados.

O IEM é unha expresión imperfecta da sociedade civil galega e miñorá que se organiza e tenta metamorfosearse tendo O Val de Miñor como territorio central de traballo, pero non exclusivo. Para o mellor goberno do que somos capaces, reunímonos todos os luns e todos os días que se precise para colexiadamente decidir tarefas, angueiras, proxectos, publicacións... Consta dunha xunta reitora e máis de 250 socios, e os traballos que acometemos dependen das persoas que os conciben, pensan, deséñanos e executáanos nas distintas áreas antes citadas. Estes traballos xiran ó redor do patrimonio natural e cultural, material e inmaterial, e o achegamento a estes patrimonios é poliédrico. Pódese facer desde a investigación, a divulgación, a defensa e a denuncia pública se é necesario. Estas múltiples maneiras provocan que as actividades ó longo destes 21 anos fosen moi variadas.

Estase a desenvolver este acto nesta ágora baionesa e miñorá entre un pazo esbarrullado e outro ben mantido que non quero que sexan metáfora de nada. Estamos nunha vila, organizada en praza desde a da Fruita como pórtico de entrada de mariñeiros e apeadeiro de tranvía, a Praza Vella, a da Leña ou mesmo a de Santa Liberata, antigos Campos do Aral do Mosteiro de Oia onde por suscripción popular a remates do século XVII rematouse a capela, propiedade do pobo de Baiona, da santa e dos santiños Cosme e Damián.

Aquí en Baiona o IEM desenvolveu ó longo de varios anos as tertulias que achegaron persoas da vida política, social, cultural, universitaria galega: Ferrín, Xan López Facal, Mariño Ferro, Beiras, Barreiro Fernández, Anxo Carracedo, Quico Cadaval... e presentamos libros e a nosa revista, na biblioteca, na Capitanía, no Pazo de Mendoza.

O Val de Miñor presentámolo ó público a xeito de XEIRAS, visitas guiadas polos patrimonios onde non tratamos de percorrer moitos quilómetros senón de percorrelos ben, amodo, explicados con rigor e os dous últimos anos con intérprete de lingua de signos. Foron xeiras diurnas e nocturnas, estas visitando o mellor panel de arte rupestre esquemática gravada da Península Ibérica, ese monumento de 14 x 5m que na parede vertical do Outeiro dos Lameiros amosa un cento de équidos, gar-

ranos, burras do monte nunha inmensa escena cinexética, quizais o primeiro curro gravado, panel descuberto en 1988 por Alfonso Posada, hoxe bibliotecario do IEM, no centro dun potente “santuario” rupestre de máis de 30 petróglifos que, como primeira iniciativa en Galicia dunha comunidade de montes, a de Sabaris, ademais pequena, foi musealizado con fondos propios e mais diñeiro europeo. Era o 2007 e hoxe sabemos que concello e comunidade de montes están tratando de xestionar aquel referente gráfico da arte prehistórica irmán en categoría e importancia coa estación de Agua da Laxe en Vincios onde o IEM, en traballo encargo do concello de Gondomar, colocou cartelería, como tamén anovou os carteis do impresionante petróglifo da Pedra dos Mouros no Tetón de Tebra, intervención dirixida hai 13 anos pola arqueóloga Rosa Villar Quinteiro.

Estouvos insinuando que a potencia das grafías de hai catro milenios precisan un centro de exposicións potente que catalice a ARTE RUPESTRE DO SUR GALEGO E NORTE DE PORTUGAL.

As xeiras foron tamén marítimas e nocturnas amosando o patrimonio do mar de Baiona e Panxón: saberes mariñeiros, talasonimia, naufraxios... este domingo fai 62 anos que lle partíu o eixo de cola ó Cabo Villano de Luís O Calvo no Carreiro do Lobo e morreron 3 dos 5 tripulantes e Mauricio tocou a morto aquel día. Aquela xeira organizada por Anxo foi soada e sonora polas cinco igrexas da zona vella baionesa, sor Presenta aloumiñou o badal da campá do Convento e Lito combinou, como o facían seu pai e seus irmáns, tía Mari incluída, as campás da Excolexiata.

Na Capitania expuxemos debuxos, fotos e calcos de petróglifos de todo o país con guías e con talleres de arqueoloxía a cargo de Manolo Ledo. 700 escolares do val visitaron a exposición e subiron ó Outeiro dos Lameiros, e especialistas trataron temas de arte rupestre. Foi a mesma sala onde expuxemos os traballos de talasonimia da costa da Guarda e Nigrán con conferencias e coa exposición de maquetas de barcos de Manolo O Canudo.

Quero que vexades a transversalidade dos traballos do IEM: a investigación, a difusión a xeito de visitas guiadas, conferencias, publicacións,... Outra característica das nosas anqueiras é a creación de sinerxias, xa moitos concellos e deputacións e colectivos fan visitas guiadas ó patrimonio, algo impensable hai 20 anos, desde hai 2 anos nós facémolo con intérprete de lingua de signos abríndonos ó colectivo oculto, silencioso, de persoas xordas, non mudas, que teñen dereito de acceso á cultura e que non o están pasando ben, aínda máis illados, coas medidas anti-covid.

Foron os concellos de Nigrán e Gondomar quen colleron o compromiso de recoller a totalidade da toponimia das súas parroquias, ese valiosísimo patrimonio cultural inmaterial en proceso de deterioro e en perigo de extinción. Hoxe en día, debido a que a pandemia nos colleu a contrapé, falta rematar a freguesía de San Fins de Nigrán e as de Vincios e Gondomar capital. Agora temos que acometer o traballo en Baiona comprometendo o concello onde xa Anxo Rodríguez Lemos, sendo un infante, recolleu 1200 nomes na súa parroquia de Baíña e despois Borreiros, Mañufe, Santa Baia, Santo André de Comesaña, Parada, Camos... e comezou Baredo, Belesar... Xa antes Roberto Rodríguez Álvarez recollera case 10000 nomes no concello de Oia.

Todos estes traballos figuran e figurarán aínda mellor na páxina web en reconstrución do IEM.

Pepe, o máis vello dos Ineses, daba clases gratis de esperanto na Porta do Sol, que nolo dixo señor Manolo O Tourón, e foi Tito, o fillo de señora Matilde A Culebrona, o que estaba con seis anos mirando como desembarcaban os presos cataláns do Ariachúa e saían cara ao campo de concentración, cara ao Mosteiro de Oia, era febreiro do 39. Hoxe veñen en dirección contraria peregrinos cara a outro centro relixioso. Un daqueles cataláns meteulle na man un feixe de billetes que Titiño levou á súa nai.

Era diñeiro republicano e aínda hoxe pouco valemos.

Un dos grandes traballos que levamos a cabo nestes anos foi o da recuperación da MEMORIA HISTÓRICA nun Val de Miñor onde a cruel represión, que non guerra, deixou cinco ducias de asasinados nas beiras dos camiños, incluso no areal de Lourido. Chámase recuperación, reivindicación, dignificación, nada que ver con outros adxectivos descualificativos. Este foi un traballo transversal que levou á investigación en arquivos municipais, xudiciais, militares e particulares. Levounos á enquisa de persoas que viviron aquela traxedia; as exposicións naquel BARCO DA MEMORIA que nos visitou e a represión en Baiona e Panxón, no Val de Miñor ten un nome propio: A VOLTA DOS NOVE, que é un topónimo con data de nacemento: o 16 de outubro de 1936, 84 anos cumpre a próxima semana. É un lugar dignificado polas achegas económicas da cidadanía e da xunta do bipartito e pola bondade dun gondomarés, Fernando Casás, que empregou a súa creatividade nunha intervención na paisaxe brutal co estoupido da Bombardeira ó pé dun potente lugar de memoria colectiva, como o é tamén o cemiterio civil de Sabaris onde foron soterrados os Ineses e a muller, Dolores Samuelle, que axudou a agachalos. Temos que agradecer a esta corporación e ó seu alcalde que en outubro de 2019 permitise colocar a placa, tamén obra de Fernando Casás, noutro lugar de memoria, no cemiterio de Baiona onde estiveron enterrados os nove homes asasinados enriba da Enseada da Bombardeira. É a mesma Comisión de Honras e Distincións que hai uns anos nos negou a colocación da placa a que hoxe nos concede esta distinción como entidade baionesa e miñorá. Non podemos esquecer que escavamos no cemiterio de San Xián no Rosal e recuperamos os corpos de 5 miñoráns a petición das súas familias.

Os 21 anos que cumprimos este 27 de outubro dan para moito, pero o tempo é finito, os carros de toxo arnal xa están a descargar na Telleira, os daordes da galleira guiche galruán dunha nenza que lasquea cun chión.

Dixen atrás investigación, divulgación, defensa, DENUNCIA PÚBLICA. Pasaron os carros pola Foz, remate do río que dá nome á comarca, a ese cometido que é común para o IEM e debería ser común para os tres concellos. Esa Foz da que o IEM e outros colectivos conseguimos tirar aquel horrendo barco-restaurante, desa Foz que sabemos contaminada ambiental e urbanisticamente, e sabedes ó que me refiro. O IEM apoiou a iniciativa do Clube Espeleolóxico Maúxo para que un campo de golf non ocupase 500.000 metros cadrados de montes de Camos e Chandebrito, os mesmos montes que teñen proxectado un parque forestal que tarda. O IEM denunciou a aberración de 550 chalés na Chan do Cereixo, nos montes de Pinzás urbanización e campo de golf, e en xullo de 2018 na sede gondomaresa fíxose a reunión fundacional da oposición ó campo de golf de Baredo. Tamén o IEM e SOS GROBA denunciámos aquel parque eólico na Groba e fomos quen de facer renunciar á empresa con argumentos varios da instalación de 21 aerogeradores. Hoxe a ameaza é moito maior, son 44 monstros de máis de 160 m de altura na Groba e 13 no Galiñeiro, unha industrialización abusiva das nosas

serras amparada nun modelo enerxético que nace malparido. Enerxías limpas, renovables... si, pero non a calquera prezo, e non sen a participación da cidadanía. Dirixentes políticos e cidadáns do Val de Miñor temos que definir, deseñar, determinar en que Val de Miñor queremos vivir nós e os que veñan despois e hai que facelo xa, e iso pasa polo deseño urbanístico, de servizos, polo trato real, non ficticio nin inmediato, do noso patrimonio cultural e natural. Pasa polo diálogo. Aquí nos tedes.

Outra volta graciñas ós presentes, graciñas á corporación do concello de Baiona pola concesión desta medalla de ouro.

Pechou a continuación a quenda de intervencións o alcalde de Baiona, D. Carlos Gómez Prado, coas seguintes palabras:

Señoras e señores membros da Corporación

Representantes e integrantes do Instituto de Estudos Miñoráns

Queridos veciños e veciñas:

Permítanme empezar esta intervención cunha frase feita, xa que reflicte perfectamente a nosa intencionalidade, “de ben nados é ser agradecidos”. Agradecemento é o motivo que nos reuniu e o que queremos expresar, en nome do goberno e dos veciños e veciñas de Baiona, á institución que hoxe recibe este pequeno recoñecemento.

O Instituto de Estudos Miñoráns leva máis de dúas décadas, o próximo 27 de outubro cúmprense vinte e un anos da súa constitución, dedicado á divulgación da cultura nas súas máis diversas expresións, vinte e un anos de esforzo altruísta posto en común por un bo número de persoas movidas polo único interese de fomentar o coñecemento do patrimonio e a historia da comarca e de nosa Vila.

O traballo constante, voluntario e desinteresado de membros e colaboradores do Instituto de Estudos Miñoráns foi e é a clave de que o proxecto siga na vangarda da divulgación cultural en Baiona e no resto dos municipios do Val Miñor ou Val de Miñor.

O labor altruísta dos membros do IEM ao longo de todos estes anos conseguiu transformar, coa colaboración das institucións, como o Concello de Baiona, o panorama cultural da nosa Vila mediante un amplo abanico de actividades de divulgación relacionadas co patrimonio natural, etnográfico, histórico, artístico, arquitectónico ou, mesmo, lingüístico. Salvagardou e promocionou a nosa identidade, o noso idioma e a nosa cultura, entendendo a realidade miñorá, e polo tanto a baionesa, como integrada no ámbito xeral da sociedade galega. Tamén é importante destacar a achega dunha gran variedade de Publicacións ao Patrimonio Bibliográfico Baionés.

Un labor deste Instituto que, non sendo oficial, ten desenvolvido a expresión independente emanada da sociedade miñorá, en xeral, e a Baionesa en particular, conseguindo con fartura todos estes postulados mencionados.

O esforzo destas persoas, profesionais de diversos ámbitos, permitiu ao IEM manter unha programación cultural estable e un ritmo de traballo constante na procura de novos estímulos culturais para os baioneses e baionesas e para o resto de miñoráns.

O IEM constituíuse formalmente como asociación en 1999 co obxectivo de fomentar o coñecemento, conservación e respecto polo patrimonio miñorán, no cal se inclúe o baionés, en diferentes disciplinas coa finalidade de destacar o seu valor como ben económico e cultural. Cabe salientar, ademais, a colaboración que mantivo dende a súa fundación co Concello de Baiona.

Entre as moitas actividades que veu desenvolvendo a entidade ao longo dos anos na nosa Real Vila atópanse as xa tradicionais Xeiras do IEM que son unha cita marca

en vermello no calendario cultural da Vila. Outro exemplo son as visitas guiadas a distintos lugares de interese histórico, artístico, natural e paisaxístico de Baiona, como as visitas guiadas á aldea medieval de San Cosme, na parroquia de Baíña; as visitas guiadas pola Fortaleza de Monte Real; polos petróglifos do Outeiro dos Lameiros na parroquia de Santa Cristina da Ramallosa; os roteiros marítimos pola nosa baía ...

Mención á parte merecen as diferentes xornadas que dedica á divulgación do patrimonio e á cultura da Real Vila, así como os esforzos dedicados á reivindicación da memoria histórica, como as homenaxes aos nove veciños da comarca fusilados en outubro de 1936 na coñecida como Volta dos Nove en Baredo.

O Instituto de Estudos Miñoráns ten aportado á Vila de Baiona un valor cultural máis aló da investigación histórica, catalizando a través da súa multidiscipliniedade, a cultura e o patrimonio baionés.

A actividade que se desenvolve desde a entidade está ao servizo do conxunto da sociedade sen exclusións. Unha institución que se envorca con Baiona, que se abre á súa sociedade e que achega tanto como o IEM é digna de eloxio e de recoñecemento polo mérito de achega cultural a Baiona e ós seus cidadáns, salientando os fins entre os que destacan, sen dúbida, a promoción e o fomento da cultura.

Con este recoñecemento, queremos premiar, estimular, e poñer en valor o gran labor desempeñado en Baiona ao longo de todos estes anos polo IEM.

Isto lévame a rematar esta intervención coa mesma mensaxe do inicio. GRAZAS. Por todo o dito, e seguramente algunha cousiña máis, a corporación de Baiona acordou de forma unánime conceder ao Instituto de Estudos Miñoráns a máxima distinción que outorga o concello: A Medalla de Ouro.

Felicidades a tódalas persoas que formaron parte no pasado e os que continúan participando no presente neste gran proxecto que é o IEM, un dos motores culturais do Val Miñor!

